

Маленька Вірочка пройшла три концтабори

і вижила!

Війна має багато проявів трагізму – ми щохвилини переконуємось в цьому сьогодні. Та є в нашому календарі дата – 11 квітня – Міжнародний день визволення в'язнів фашистських концтаборів. З кожним роком рідіють лави учасників Другої світової війни. Спостерігаємо, що все коротшою стає колона ветеранів, які несуть квіти до Вічного вогню на День Перемоги. Тепер вже не так часто говориться про долю колишніх в'язнів фашистських концтаборів, долю оstarбайтерів, долю дітей II світової війни. Тоді на території III рейху діяло більше 14 тисяч концтаборів, в'язнями яких були понад 20 мільйонів людей із 30 країн, і кожен 5-й з них був дитиною (12%-15% – діти до 14 років). Тому так важливо почути спогади останніх свідків тих злочинів.

Нещодавно ми зустрілась із єдиним на сьогодні на Сарненщині малолітнім в'язнем фашистських концтаборів – Вірою Царук, яка й повідала свою незвичайну життєву історію.

Віра Лобан (дівоче прізвище) народилась 10 березня (за документами 10 серпня) 1941 р. в селі Сенниці Зарічненського р-ну. Мамині батьки жили за 5 км від Сенци в селі Невель (це вже була Білорусія, Пінський р-н). Партизани, загони яких дислокувалися в густих лісах навкруги Невеля, знищили когось із важливих гітлерівських чинів. Натомість фашисти провели каральну операцію. Карателі нищили все на своєму шляху – палили і вбивали допоки на місці села не залишилось згарище, вкриті трупами всіх жителів Невеля. Коли стрілянина за кілька днів геть вщухла, родичі загиблих почали тягнутися звідусіль, щоб захоронити тіла рідних. Пішла

мати бігтиме назад в концтабір, щоб хоч здалеку через колючий дріт побачити свою дитину – чи жива. Звичайно, все це Віра Олександрівна розповідала зі слів матері, оскільки сама вона була тоді ще зовсім мала, щоб пам'ятати, аналізувати і оцінювати. Але були епізоди, які назавжди закарбувалися в її дитячій пам'яті. Це картини, від яких вона прокидається вночі в холодному поту, спогади, що заставляють схоплюватися і кричати від страху та нестерпного болю, раптове таке реальне відчуття на губах і в горлі присмаку нудотного запаху чорного диму від спалюваних трупів, її гнітить темрява і все тіло сковує холод. Знаємо, що Майданек якраз і був табором смерті – якщо хтось ослаб, захворів, провинився, тих відразу відправляли «до лазні». Тільки дітям невідоме було справжнє значення цього вислову. У певні дні приречених вишикували в довгі черги «до лазні» (печі закладені вогнем). Дитини виводили

за дітьми, напевно вона мала медичну освіту, бо й лікувала малих, а ще її обов'язком було збирати трупики і вивозити їх в певне місце). Роза на руках віднесла дівчинку, у якої, як виявилось, був перебитий хребет, в барак і там 3 місяці ховала її в лахмітті у куточку на норах від очей наглядачів. Перелякане мало не до смерті нещасне дівчатко терпіло гострий біль, мовчало і не ворухилось під час перевірок. А ви можете уявити стан матері, яка щоденно послішає до колючого дроту з надією побачити свою донечку, але її нема і нема? У відчаї вона не раз готова була кинутись на той дріт, щоб припинився на решті той пекучий біль, що спопеляв всю її зсередини. Але ж ні. Ще тепліться в куточку материнського серця надія, що донечка жива, ще ж і синочком своїм я потрібна – треба жити! Роза стала помічати, що якась жінка часом приходила

теж, виявляється, потрапив в полон (воював на фронті, зазнав важкого поранення, втратив око), побачив дітей, що рилися у смітнику, шукаючи щось їстівне. «Може і моїдесь ось так – голодні», – подумав солдат і погукав: «Синочки, Іванку, Петю». Той, що, як видно, молодший, що тримався за полу братової роби (хлопці розповідали потім, що він так і тримався увесь час – боявся відстати, загубитися від брата), сказав: «Дядьку, тільки не кажи, що ти наш батько. У нашого батька два ока, а в тебе одне». Старшенький відірвався від свого серйозного заняття і глянув на незнайомця. Його змарніле замурзане личко засяяло: «Та це ж справді наш татко, він поранений!». Згодом сім'я воз'єдналась. Додому повернулися живі, але зі скаліченою душею, а тато і донечка – ще й із скаліченим тілом. Батьківщина зустріла їх не дуже привітно – бо мали «запьямовані» біографії. Багатьох із тих, хто пізнав гіркої долі в'язня фашистського концтабору все життя переслідували приниження і недовір'я, на них стояло клеймо підозри, їм не давали розправити крила і злетіти.

Віра теж не раз відчула це на собі. Батька заарештували за те, що був у ворожому полоні і засудили на 15 років (після смерті Сталіна отримав амністію). Після повернення додому роботу міг знайти лише таку, на яку інші не погоджувались. Сама ж дівчинка змогла зробити перші кроки своїми слабенькими ніжками коли їй виповнилось 6 років. Мама плакала від радості, та радість та тривала недовго – Віру розбив параліч, і вона знову злягла. Коли хвороба трохи відступила

до Німеччини, де відвідали місця свого ув'язнення. Там в пам'яті пані Віри зринув ще один штрих її трагічного дитинства. Делегація проходила місточок через невелику річку. Раптом Вірі аж защемило щось на диво знайоме. І вона пригадала, що коли мама везла її на колясці з госпіталю, одна німкеня дала їй іграшку – величкого слоника. Потім вони проїздили якраз по цьому містку! Дівчинка нахилилась, щоб подивитись що там у воді, і – о, горе! – слоник впав у воду... Вона так довго плакала – адже ці 3 роки в неї не було іграшок. Ще пригадалось, що коли мама везла її далі, там лежало так багато мертвих людей, а в однієї мертвої жінки рот був чомусь запханий пір'ям Жаклива картина. 8 лютого 1991 р. за участю представників 13 обласних і міських організацій була створена Українська Спілка колишніх малолітніх в'язнів фашизму. Рівненська обласна Спілка була створена 21 червня 1999 р., починалась із 8 членів, а зросла до 1240. Головою Спілки було обрано нашу Віру Олександрівну Царук. Не маючи ні транспорту, ні фінансів, їздила по районах поїздами, автобусами, збирала дані про в'язнів. Багатьом допомогла отримати документи з архівів, пробити льодяні стіни черствості бюрократичного апарату. Через пресу просила колишніх малолітніх в'язнів відгукнутись. Давала номери особистого і робочого телефонів. Працювала на громадських засадах – офіс – власна квартира. Війна давно закінчилась, але наздоганяє і досі людей, чій долі вона зайняла чорним кри-

закоронити тіла рідних. Пішла туди і Варвара Лобан з маленькою Вірочкою на руках, щоб захоронити своїх батьків. Гітлерівці ніби саме цього і чекали – почалася облава – схопили всіх. Варвара благала відпустити її з немовлям, адже вдома лишилися ще двійко малих синочків – 5 і 9 років. Почувши це, гітлерівці наказали вести їх до того місця, де жила родина. Хлопчиків теж приєднали до полонених і погнали до станції, там всіх загнали в товарні вагони, перед цим відділивши дітей (окрім зовсім маленьких, як Вірочка) від матерів. З тих пір мати нічого не чула і не знала про своїх синочків. Яку муку вона терпіла! Скільки сліз пролила! Де в неї бралась та сила волі і мужність, щоб вижити?

Так маленька Вірочка у віці трохи більше року стала бранкою фашистських концтаборів. Їй довелося протупати своїми маленькими ноженятами аж через 3 з них: Майданек, Швібус і Лісцерверг. Фашистські концтабори мали різне призначення: перевиховання молоді, політичні і інші. Дітей тримали окремо від матерів. Бараки були розділені кількома рядами колючого дроту під напругою, щоб ні одні, ні другі не могли з'єднатися. На стовпах були прибиті таблички із написом «Заборонено», але час від часу хтось – чи то діти від бажання притулитись до матері, чи матері від безвиході кидались на той осоружний дріт і гинули. Матерів гонили на каторжні роботи. За ними не було аж надто суворого контролю – знали, що ніхто навіть не робитиме спроби втекти, кожна

вали в довгі черги «до лазні» (печі крематорію). Одного дня в такій черзі опинилась і Вірочка за ручку з Янеком (теж маленький хлопчик, який напевно по-дитячому був закоханий в дівчинку, бо завжди був поруч і старався триматися з нею за руку). Коли дітлахи підійшли до «лазні», заслінка автоматично зачинилась просто перед ними. Що їх врятувало? Боже провидіння? Те чисте дитяче почуття? А може то щира мамина молитва – янгол-охоронець, що своїм крилом прикрив невинних діточок від смерті... До слова скажу, що пані Віра, коли вже стала дорослою, намагалась відшукати Янека – зверталась на передачу «Жди меня», але вона так мало знала про нього – тільки ім'я та назву концтабору. Знайти не вдалося. Чи ж вижив він у тому ліхолітті? Як склалася його доля? Пам'ятає Віра Олександрівна ще й такий випадок з концтабору, що на завжди скаlichив не лише її душу, а й тіло. В їх дитячий блок іноді дехто з німецьких жінок (не всі ж були фашистами, мали й материнські почуття) крадькома перекидали через колючу огорожу сякі-такі харчі, голодні діти підбігали і хапали, але втекти не встигла – наглядка німкеня Барбара (пані Віра зізналась, що це ім'я і досі наводить на неї непереборний страх) зі всієї сили вдарила дівчинку нагайкою по спині так, що вона закричала і втратила свідомість від нестерпного болю. Падаючи, дівчинка покотилась східцями вниз у бункер, що був поряд. Там її, нерухому, і знайшов знову ж-таки Ян. Хлопчик привів Розу (росіянка, теж із числа в'язнів, яку приставили доглядати

треба жити! Роза стала помічати, що якась жінка увесь час приходиться до колючого дроту, шукає когось поглядом, та видно не знаходить і сильно так плаче. Роза здогадалась, що це мама маленької Вірочки, сказала їй, що донечка жива, але мама не йняла віри, поки Роза не показала їй доньку.

Звільнили в'язнів цього концтабору американські війська. Вірочку до відправки на Батьківщину поклали на лікування в госпіталь – у неї вже утворився горб на спині. Але це були ще не всі біди – госпіталь розбомбили, уціліло лише декілька палат, Вірочку осколком поранило в правий бік. Потім уже й в повоєнні роки та рана довго гноїлась. Нагадує про себе й досі. Мамі пропонували відправити її з донькою до Америки, де могли спробувати вилікувати хребет – вагання роздирали мамине серце – як їхати, коли невідомо доля синочків і чоловіка? Може, вони теж потребують її допомоги? Десь відшукала стареньку дитячу коляску і помандрували з донечкою (дитина могла перебувати тільки в лежачому положенні) шукати, звідки відправляли ешелони з малолітніми в'язнями на Батьківщину. Нарешті вони були вдома! Пізніше вони дізнаються, що був у їхньому житті клятий трикутник, тільки не Бермудський, а Берлінський. Вся родина останній рік перебувала в різних концтаборах в радіусі 30-35 км від Берліна: Вірочка з мамою, брати окремо, а батько в іншому куті цього проклятого трикутника, який забрав здоров'я всієї родини. Визволені дорослі в'язні мали добиратись на Батьківщину самостійно, хто як зміг – пішки, товарними вагонами, шукаючи якийсь харч. В одному містечку батько, він

Коби хвороба трохи відступила, і дівчинка змогла піти до першого класу, їй уже виповнилося 9 років. Вчилася відмінно. Була розумниця і красуня. Та одного дня прийшла додому вся в сльозах – одна особа назвала її «щеня німецької вівчарки». Мама мовчки вислухала донечку, потім дістала всі їхні папери із концтаборів і вкинула в піч: «Нехай це все згорить, доню, бо інакше воно переслідуватиме нас усе життя. Люди забудуть, і ти забудь». «Я й досі ніби бачу жовтосинє полум'я від горіння тих паперів», каже пані Віра. Після закінчення семирічки навчалась у Рівненському медучилищі. Хотіла стати лікарем, подала документи до Львівського медінституту, але те болюче минуле знову наздогнало її. Коли, не дочекавшись виклику, приїхала на вступні іспити, в приймальній комісії їй просто жбурнули її документи в обличчя зі словами: «Ідь туди, де була у війну, і мовчи, дівко, бо виклику міліцію, то поїдеш на Соловки». Після цього дівчина вже й не намагалась вступити до вишу. Працювала за направленням в Тинненській дільничній лікарні, потім помічником санітарного лікаря в Сарненській районній СЕС. Їй було присвоєно вищу кваліфікаційну категорію.

До 1988 р. у СРСР замовчували про малолітніх в'язнів фашистських концтаборів. А в червні того ж року в Києві відбулася їх перша всесоюзна зустріч, на яку з'їхалось близько 800 чоловік! Віра Олександрівна Царук також була серед них. Тоді і вирішено було утворити їх спілку. Знаменно, що небайдужі люди зуміли зберегти це утворення і після розпаду СРСР. Далі зустрічалися ще не раз. Їздили також

лас, але наслідком цього стало, чий долі вона зайняла чорним крилом. «Неправда, що час виліковує рани. З роками біль губить свою гостроту, але він ніколи не зникає зовсім». А якщо до болю душевного додається ще й біль тілесний – саме так, як у Віри Олександрівни? З 2007 р. змушена була перейти на роботу лише по телефону, але відділення працює до цих пір, хоч лави його неможливо тануть. Ось і вона – вже єдиний в Сарненському районі живий свідок злочинів фашизму проти дитинства. А біль у спині і в пораненому боці стає все нестерпніший. Все частіше її і так неспокійний сон шматує гавкіт страшних лютих німецьких вівчарок. Все яскравіше в своїх снах вона бачить чорні дитячі трупики, які вітер розколює на колючій огорожі концтабору як сухі опалі листочки...

Віра Олександрівна до всіх своїх чеснот ще й має хист до поезії. Її вірші друкує місцевий часопис. Кілька з них зайняли своє місце у книзі «Пам'ять заради майбутнього», виданій УСВЖН. Дата 11 квітня для пані Віри особлива. Своім священним обов'язком вона вважає щороку через пресу привітати з Днем визволення колишніх малолітніх в'язнів фашистських концтаборів і подякувати за це визволителям. А ще пані Віра з готовністю ділиться своїми спогадами, адже, як пише вона в одному із своїх віршів:

*Бо ж про минуле забувать
не можна,
і без минулого майбутнього
нема.
Надіюсь я, що правда
переможе
й ніколи не піде у забуття.*

Тамара СТАНКОВА